

Slovenské dokumenty k seminári Česko-slovenské vzťahy

Rok 1989 na dohľad – Rok 1989 na dohl'ad

Liberec 20.--21. 8. 2009

Zoznam dokumentov

1. K deportáciám židovských občanov zo Slovenska.....	2
2. List otca biskupa J. Ch. Korca denníku Rudé právo	5
3. Hodina Bratislavy.....	10
4. Memorandum Maďarov v Československu 1988	14
5. Vyhlásenie českých a slovenských katolíkov k 70. výročiu vzniku Československej republiky.....	18
6. Glosa o Štefánikovi.....	21
7. Otvřený dopis předsedovi Nejvyššího sovětu SSSR Michailu Gorbačovovi.....	24

K deportáciám židovských občanov zo Slovenska

Dolupodpísaní signatári, v mene svojom i v mene ďalších spoluobčanov, podali vyhlásenie adresované židovskej náboženskej obci v Bratislave a všetkým židovským spoluobčanom na Slovensku. Uvádzame ho v plnom znení:

Nielen jednotlivci, ale i národy majú svoje vedomie a historickú kontinuitu. Majú sebedovomie, v ktorom môžu konať dobré i zlé činy. A majú i svedomie, ktoré dobré činy schvaľuje a pre zlé im robí výčitky.

Toto všetko máme pred očami, keď myslíme na udalosti, ktoré sa stali uprostred druhej svetovej vojny s našimi spoluobčanmi a bratmi židovského pôvodu. Pred štyridsiatimi piatimi rokmi sa uskutočnili nezákonné deportácie desaťtisícov Židov, mužov, žien, detí a starcov zo Slovenska. Deportáciám predchádzali právne aj faktické opatrenia, ktoré nastoľovali diskrimináciu a násilie voči židovským spoluobčanom. Spomedzi týchto opatrení treba spomenúť adaptáciu norimberských rasových zákonov pre Slovensko. Deportácie a ďalšie protizidovské opatrenia boli v slovenských rukách. Väčšina z týchto deportovaných židovských obyvateľov zahynula potom v nacistických koncentračných táboroch.

My, príslušníci mladších generácií, vrátane generácie šesťdesiatročných, ktorí boli v čase vojny príliš mladí a nezúčastňovali sa na verejnom živote, nemali sme osobne podiel na zločinoch, ktoré sa v tých časoch stali s našimi židovskými spoluobčanmi. Udalosti, o ktorých hovoríme, napriek tomu prežívame ako ťarchu a neľudskosť, ktoré nielen odsudzujeme, ale nad ktorými chceme vyjadriť i hlbokú ľútosť a za ktoré chceme odprosiť všetkých živých príbuzných týchto obetí neľudskosti i všetkých príslušníkov ich národa, keďže doteraz to neurobil z rozličných príčin nikto zodpovedný z nášho streda.

Tento prejav ľútosť a odprosenia nechceme oslabovať tým, že by sme rozoberali historické pozadie v našom národe v jeho minulosti. Ponechávame historikom spravodlivé posúdenie celkovej absurdnej medzinárodnej situácie tých čias, v ktorej sa všeobecne ustupovalo pred násilím a v ktorej existovali neslýchané tlaky, čo obmedzovali priestor celkom slobodného konania. Nechceme hovoriť ani o prejavoch odporu proti prenasledovaniu našich židovských spoluobčanov zo strany vtedajších predstaviteľov cirkví, ani nechceme rozvádzať pomoc, ktorú poskytli mnohí v našom národe našim židovským bratom neľudsky stíhaným – to všetko ponechávame spravodlivému súdu dejín. Nechceme totiž nijako v tomto našom vyhlásení oslabiť to jediné, čo považujeme za potrebné vysloviť: hlbokú ľútosť a opravdivé odprosenie za všetko to, čo sa s našimi židovskými spoluobčanmi a bratmi v skutočnosti stalo, keď väčšina z nich bola zločinne vyvezená a potom usmrtená v nacistických koncentračných táboroch.

Za mŕtvymi môžeme už len smútiť alebo veriaci spomedzi nás sa za nich s hlbokou ľútosťou modliť. Ich živých príbuzných a ostatných príslušníkov národa po celom svete by sme však chceli odprosiť v mene nášho svedomia, v mene ľudskosti a kresťanskí signatári i v mene náboženskej viery, ktorú sa usilujeme prežívať a ktorej korene cez Starý zákon sú nám spoločné s národom Izraela.

K tomuto vyhláseniu nás pohýňa tiež skutočnosť, že na Slovensku niet dôstojného pamätníka, ktorý by pripomínal túto najväčšiu kolektívnu tragédiu v našich dejinách. Taktiež synagógy, tieto niekdajšie centrá židovských náboženských obcí na Slovensku, a židovské cintoríny sú v žalostnom stave a postupne zanikajú.

Protižidovské opatrenia, a najmä vyvezenie židovských obyvateľov zo Slovenska, popreli princípy, ktoré by sme chceli vidieť ako nosné pri tvorbe slovenskej budúcnosti – rovnosť všetkých bez ohľadu rasy, tolerancia, sloboda vyznania, demokracia, zákonnosť, láska medzi ľuďmi. V nádeji na takúto budúcnosť medzi ľuďmi i národmi predkladáme príslušníkom židovského národa pred tvárou sveta toto naše úprimné vyhlásenie.

Október 1987

Signatári Vyhlásenia k deportáciám Židovských občanov zo Slovenska:

Dominik Tatarka, *spisovateľ*

J. CH. Korec, *katolícky biskup bez št. súhlasu*

Hana Ponická, *spisovateľka*

Martin M. Šimečka, *spisovateľ*

Jozef Jablonický, *historik*

Vladimír Jukl, *matematik*

František Mikloško, *matematik*

Helena Gondová, *úradníčka*

Ján Čarnogurský, *právnik*

nár. umelec Vincent Hložník, *akad. maliar*

Ján Langoš, *výskumný pracovník*

Jozef Hlinický, *architekt*

Daniel Fischer, *akad. maliar*

Eva Trizuljaková, *akad. maliarka*

Marek Huba, *akad. sochár*

Roman Berger, *hud. skladateľ*

Ladislav Čarný, *akad. maliar*

univ. prof. Vladimír Haviar, *kardiológ*

Milan Bočkay, *akad. maliar*

nár. umelec Milan Rúfus, *básnik*

Miro Bázlik, *hud. skladateľ*

nár. umelec Eugen Suchoň, *hud. skladateľ*

Alojz Gabaj, *robotník*

Katarína Lazarová, *spisovateľka*

In: KOREC Chryzostom Ján: Slová pre život. Svedectvá doby (1969 : 1989). Bratislava: LÚČ
2005, s. 108 – 111. Druhé, doplnené vydanie

Vyhlásenie bolo opublikované aj ČARNOGURSKÝ Ján: Videné od Dunaja. Bratislava:

Kalligram 1997, s. 122 – 124 a v časopise Kritika&Kontext, roč. IV., 1999, č. 1, s. 21 – 22.

List otca biskupa J. Ch. Korca denníku Rudé právo

List otca biskupa Jána Chryzostoma Korca denníku Rudé právo, v ktorom bol dňa 9. 10. 1987 uverejnený článok „Zbožná přání a reality“ Václava Doležala.

V článku sa okrem iného píše, že zahraničné komunikačné prostriedky tvrdia, že „socialistické státy a zejména Československo jsou prý nesmířitelnými nepřáteli náboženství a urputně pronásledují věřící a církve. Jinak tomu ani být nemůže, protože to prý jsou ateistické státy. Právě na této myšlence nepřátelské propagandy jsou založeny snahy podněcovat konflikty mezi státem a církvemi a zneužívat náboženství a církví jako politického nástroje socialismu“.

Autor článku dále píše, že „Hlas Ameriky, který údajnému potlačování kněží a věřících věnuje zvláštní pozornost, hovořil o vystoupení státního představitele, který se měl pochybně vyjádřovat k naší církevní problematice... Zprávu, žel, opakoval i vatikánský rozhlas, což jen znovu potvrdilo, že protičeskoslovenských útoků se aktivně účastní i určité kruhy Vatikánu“.

V článku sa tiež píše, že na synodu do Ríma bol pozvaný i „člověk, který byl právoplatně odsouzen vojenským soudem na čtrnáct let vězení za zradu své vlasti, jenž nezastává žádný duchovní úřad, je tzv. laikem, který nejen pomlouvá stát a společnost, ale osočuje i biskupy vlastní církve“.

Autor tiež píše, že „celkové vztahy mezi církvemi – a je jich osmnáct – i vztahy mezi církvemi a státem jsou nekonfliktní, stabilní a příznivé“.

Vážený pán V. Doležal,

článok, ktorý ste uverejnili v Rudom práve 9. X. 1987 pod názvom „Zbožné přania a reality“, čítali aj tisíce veriacich občanov. Z mnohých vecí, ktoré ste v ňom riešili, niektoré zaujali spolu s inými aj mňa. Dotknem sa troch. – Prvá sa týka MUDr. S. Krčméryho. Druhá tvrdenia, že u nás sú vzťahy medzi cirkvami a štátom stabilné a priaznivé, a že u nás nik nemá právo brániť veriacemu v uskutočňovaní jeho viery. Treťou vecou je tvrdenie, že problémy okolo veriacich a cirkvi u nás si ľudia doma, a najmä v cudzine iba vymýšľajú, a že to robia aj určité kruhy vo Vatikáne, ktorý podľa článku neprejavuje dost' dobrej vôle pri riešení sporných alebo otvorených otázok, zatiaľ čo naše úrady túto dobrú vôľu oddávna prejavujú. Začnem otázkou MUDr. S. Krčméryho. Neuviedli ste ho menom, ale presne ste ho označili – ako jediného veriaceho laika v ČSSR a na Slovensku, ktorého pápež Ján Pavol II. pozval na biskupskú synodu do Ríma roku 1987. Upreli ste mu v článku občiansku bezúhonnosť, osobné kvality a namietli ste, že nezastáva nijaký duchovný úrad. Tieto tvrdenia udivili veriacich na celom Slovensku, ktorí vedia niečo o synode a poznajú MUDr. S. Krčméryho. Zrejme udivili i synodu, jej sekretára a jej členov. Cez spravodajské agentúry udivili aj svet.

Na synode sa totiž tento raz zúčastnili práve i laici a medzi 60, ktorých z celého sveta osobne pozval pápež Ján Pavol II. ako audítorov, bol aj Slováč MUDr. Krčméry. Tí, ktorí ho poznajú, vedia, že je to muž, ktorý vyniká ako odborník lekár, že je čestný ako človek a že ako veriaci katolíci svojou obetavosťou, nezištnosťou a oddanosťou Cirkvi si získal obdiv a úctu. Vy ste mu v článku upreli občiansku bezúhonnosť a odôvodnili ste to tým, že „bol právoplatne odsúdený vojenským súdom na 14 rokov väzenia za zradu svojej vlasti“. – Áno, bol odsúdený. Ale absolútna väčšina veriacich a možno i neveriacich, ktorí poznajú jeho prípad a poznajú aj päťdesiate roky ako roky tzv. deformácií, sú presvedčení, že v tom čase bol asi tak právoplatne odsúdený ako terajší náš prezident, či básnik L. Novomeský a ako právoplatne bol v tom čase Dr. V. Clementis popravený. Okrem toho dnes už nemá MUDr. S. Krčméry dávno nijaký záznam v registri trestov a jeho odsúdenie by sa mu z tohto dôvodu nemalo najmä hanlivo verejne pripomínať.

Na synodu do Ríma bol však pozvaný i slovenský gréckokatolícky ordinár Mons. J. Hirka z Prešova, o čom ste vo svojom článku pomlčali. Aj jemu úrady odmietli dovolenie vycestovať. Nevedno, ako by ste boli aj toto druhé zamietnutie odôvodnili. No stalo sa to, že z celého sveta neprišli na synodu do Ríma len dvaja delegáti z ČSSR a jeden z Laosu... Ak si to zahraničná tlač všimla, ak si to všimli i vo Vatikáne kardináli, biskupi a vynikajúci veriaci laici z celého sveta na synode, sotva im to možno zazlievať. Ako sa verejnosť dozvedela, prázdne kreslá našich nezúčastnených delegátov to denne po celý mesiac pripomínali účastníkom synody i oznamovacím prostriedkom celého sveta. A trápny čin zamietnutia vošiel do dejín.

Prejdem k druhej otázke – o tom, že u nás „vzťahy medzi cirkvami a štátom sú nekonfliktné, stabilné a priaznivé“, že u nás sú plne rešpektované práva veriacich a že len nepriatelia vyslovujú zbožné želania, akoby tu boli nejaké problémy. Do tohto kruhu nevidiacich podľa článku zrejme patrí aj Vatikán. Hoci chcem len letmo naznačiť, aká je v tejto veci u nás skutočná situácia, táto časť bude obširnejšia. Ale vyslovím v nej pravdu, ktorá jediná nás môže oslobodiť, a ak nás privedie k náprave, môže nám získať úctu sveta.

Od roku 1948 nemohla u nás na Slovensku vyjsť ani jediná kniha s pozitívnou náboženskou problematikou – ani filozofická, ani teologická, ani všeobecne kultúrna, ani s pohľadom na dejiny Cirkvi či na život jej svätcov. Do začiatku tohto roku vyšlo len Sväté písmo (1968), nejaké katechizmy a tzv. Jednotný spevník. To je všetko za 40 rokov slovenského národa, ktorého absolútnu väčšinu podľa úradných štatistík tvoria ešte i dnes veriaci občania. To nemá asi obdobu nielen nikde inde v Európe, ale dnes pravdepodobne ani u národov Afriky čo len s časťou katolíckych občanov.

Bez obdoby u iných národov Európy je u nás aj postoj úradov a súdov k veriacim. U nás sú mladí ľudia vyšetřovaní políciou za to, že boli na výlete a na chate si čítali Sväté písmo, spievali náboženské piesne, alebo že si urobili v kostole tzv. bohoslužby slova – stalo sa v Bratislave, na Kysuciach, na Orave a na iných miestach. Pri vyšetřovaní mali podrobne

vypovedať, kto ich tam volal, kto stretnutie organizoval, komu patrila chata alebo hudobné nástroje. Samozrejme, že vypovedať odmietli. Ale mnohí majú z toho veľké nepríjemnosti v škole či u zamestnávateľov, kde sa to s nedobрым úmyslom hlásilo.

I postoj súdov je u nás ojedinelý. Okresný súd v Poprade odsúdil v apríli 1987 kňaza Javorského za to, že „v rodinnom dome... vykonal omšu... čím spáchal trestný čin... porušil ustanovenie zákona o hospodárskom zabezpečení cirkvi“... – Predsedom senátu bol JUDr. L. Barabáš, sudcami z ľudu L. Racina a A. Otčenášová. Za odslúženie jedinej sv. omše bol katolícky kňaz na Slovensku odsúdený na osem mesiacov do väzenia... To má sotva obdobu niekde inde na svete. Podobným spôsobom bol roku 1987 odsúdený v Liptovskom Mikuláši 80-ročný väzený kňaz, dlhoročný profesor teológie za to, že po odchode z pastorácie vypovedal bez štátneho súhlasu nejakých veriacich v kostole.

Problémov je však omnoho viac. Hoci nemáme na Slovensku ani jedinú doma vydanú náboženskú knihu, na colnici berú všetky knihy, vrátane Svätého písma, ktoré si veriaci prinášajú z cudziny. Roku 1986 boli v Bratislave odsúdení do väzenia mladí veriaci – vysokoškooláci a robotník za to, že priniesli z poľských hraníc náboženské knihy a obrázky. Študentov vyhodili zo školy. V Poprade bol r. 1986 trestne stíhaný veriaci muž za to, že v rodine príbuzných vysvetľoval deťom katechizmus. V tom istom roku bola vykonaná násilná domová prehliadka u mladej veriacej ženy v Kežmarku, a to za neprítomnosti majiteľky. Bez konkrétnych dôkazov jej súd v Poprade a v Košiciach potom oznámil zhabanie všetkých kníh a náboženských predmetov, pretože sa vraj používali na trestnú činnosť, i keď páchatel-kňaz vraj nebol zistený.

Mohol by som vo výpočte týchto prechmatov pokračovať – je ich veľmi mnoho. Je možné, že o tom najzodpovednejší činitelia u nás nevedia a že nižšie orgány porušujú náboženskú slobodu svojvoľne. To by však svedčilo o veľkom právnom neporiadku. – Veriacich u nás však roztrpčuje hlavne to, že tieto prechmaty proti náboženskej slobode sú príliš mnohé a že sú sústavné, ba že tvoria ohnivkú veľmi dlhú reťaz, ktorá siaha takmer neprerušene desať, dvadsať, tridsať, ba štyridsať rokov do minulosti. Keď si veriaci toto uvedomujú, je im nielen veľmi trpké, ale ich to aj rozhorčuje, ale až vtedy chápú, aká je náboženská situácia u nás, i keď nechápú, čo niektorí činitelia, možno nemnohí, zodpovední za tento stav, po celé roky na škodu veriacich a Cirkvi, ale určite i na škodu štátu sledujú. – Ak máte trpezlivosť a chcete poznať pravdu, aspoň letmo naznačím niečo z dejín tejto dlhej reťaze krívd posledných desaťročí...

[.....]

V tomto duchu dobrej vôle a ochoty zapojila Cirkev aj nás, do svetovej jednoty svojich veriacich a pozvala našich ľudí na synodu do Ríma. Nech sa iní pokúsia odpovedať na otázku, ktorú mnohí ľudia kladú, keď sa pýtajú, aký kultúrny génius poradil niektorým činiteľom u nás zamietnuť Mons. Hirkovi a Dr. Krčmérymu zo Slovenska účasť na svetovej synode v Ríme a vystaviť tak ČSSR ako jediný štát v Európe všeobecnej kritike svetovej tlače nad

skutočnosťou, aké pomery to v nej panujú, keď i zástupcovia veriacich katolíkov zo ZSSR, z Litvy a Lotyšska mohli prísť do Ríma. Veď synoda v Ríme bola naozaj celosvetovo reprezentatívna. Okrem všetkých európskych a západných štátov vôbec, kde žijú katolíci, zúčastnili sa na nej zástupcovia Cirkvi a veriacich i z Angoly, Etiópie, Mozambiku, Nigérie, Kene a Ugandy, zo Zambie a Zimbabwe, z Kuby, Nikaraguy a Čile, z Bangladéša, Filipín, Japonska, Indie a Indonézie, z Pakistanu, Iránu, Turecka a Vietnamu – celkove z vyše sto národov, krajín a štátov celého sveta. V Európe nedovolila účasť len ČSSR a v celom svete len ČSSR a Laos.

Neprajný postoj našich úradov voči Cirkvi a voči veriacim znova dosiahol jeden zo svojich vrcholov. Keďže to škodí Cirkvi i štátu, donútilo ma to ozvať sa a napísať Vám. Mal som pritom na mysli aj mnohé útočné a skreslené články novín a časopisov, na ktoré veriaci u nás nemajú po celé roky možnosť odpovedať. Ak o zamietnutí cesty našim delegátom do Ríma písala kriticky celá svetová tlač, nebolo to ani očierňovanie, ani zbožné želanie stavať nás do zlého svetla. Zodpovedný je za to ten, kto účasť našim delegátom zamietol. – Ak pritom išlo o dvoch Slovákov, ak spomedzi všetkých národov sveta jedine slovenský národ nesmel mať svojich veriacich zástupcov na svetovej synode v Ríme a ak tí, ktorí o tom rozhodli, napísali z Prahy Dr. Krčmérymu, že keď si podá žiadosť o vycestovanie, táto žiadosť „nebude vyřízena kladně“ – musia iní zodpovední činitelia uvážiť, ako to zapôsobilo na státisíce veriacich Slovákov a ako sa tým poslúžilo našej vzájomnej jednote i našej povesti v celom svete. Prázdne kreslá slovenských delegátov v synodálnej aule v Ríme, MUDr. S. Krčméryho s číslom C 95, ktoré mali po celý mesiac október 1987 pred očami účastníci synody i svetová tlač a o ktorých sa bude ešte mnoho a dlho hovoriť i písať, stali sa ďalším svedectvom pomerov u nás. Aká škoda!

Vo svete okolo nás sa stále mnoho vecí mení – našťastie menia sa aj k lepšiemu. Dnes sa na mnohých stranách hovorí o potrebe úplne nového myslenia, o nových postojoch a nových činoch. Hovorí sa o potrebe vybudovať nový európsky dom a domov pre všetky národy Európy. A hovorí sa, že toto všetko potrebujeme ako vzduch. Vzduchu je zatiaľ dosť, len treba otvoriť obloky. Ak niet pre svet inej alternatívy než mier, niet čo váhať. Výzva je výzvou aj pre nás. Naše národy sú v srdci Európy a aj my máme možnosť začať konať niečo vskutku cenné pre bezpečnejší svet, v ktorom by bolo viac istoty a viac pokoja. Mohli by sme preto aj u nás začať s novým myslením. Veriaci u nás si to veľmi želajú a sú pripravení zapojiť sa všetkými silami do tohto nového diania. Zatiaľ sú trpezliví. Ale nezrieknu sa svojej viery. Premýšľajú čoraz hlbšie a všestrannejšie a nechcú chápať svoj život a jeho zmysel len v produkování tovarov a v posievaní cintorínov, lež v húževnatej práci pri budovaní tejto zeme chcú byť v duchu Evanjelia otvorení i pre večnosť. Preto sa naskrz nemienia zrieknuť svojej vernosti Bohu a svojej oddanosti Cirkvi. Tým nielenže nikomu neškodia – obohacujú život.

Ak veriaci u nás prežili za dlhé roky mnoho príkoria, mnohí z nich sa naučili pevne ho znášať a nepoddať sa. Pritom stále pracujú a tvoria. Je dôležité, že chcú uprostred našej spoločnosti pracovať a tvoriť i v budúcnosti, a ak by bolo potrebné, ešte húževnatejšie a obetavejšie. Z tohto hľadiska vítajú slová Vášho článku, že „i cirkve majú a budú i v budúcnosti mať v našom štáte své zákonné a zákonom garantované miesto“. Veriaci, pravda, čakajú, či sa naozaj začne v konkrétnom živote potvrdzovať to, čo ste tiež napísali – že v súlade s Ústavou ČSSR nik nemá právo brániť veriacim riadne uskutočňovať ich náboženskú vieru. Tieto práva veriaci občania chápu podľa uznávaných medzinárodných dohôd.

Utrpenie našich ľudí očisťuje a zoceluje vo viere a tisíce mladých po celom Slovensku priam elektrizuje. Útlak a tlak na Cirkev nedosiahol želaný cieľ. Život viery u nás neochabol, lež z roka na rok sa čoraz väčšmi rozvíja a priam mohutnie. Túto silu, ktorá sa pozitívne prejavuje na všetkých pracoviskách, by mohla spoločnosť len vítať. Veriaci u nás prijímali doteraz priam hrdinsky svoj údel svedčiť o Evanjeliu aj uprostred obetí a utrpenia – v presvedčení, že taký je na tejto zemi údel každej veľkej nádeje. Sú rozhodnutí pevne stáť a vytrvať, pretože pre nich je viera v Boha a oddanosť Kristovi cez Cirkev aj uprostred našej spoločnosti života a práce, pre čas i pre večnosť, nádejou najväčšou.

S úctou

Bratislava 30. 10. 1987

J. Ch. Korec
Vilová 7
Bratislava
851 02

In: KOREC Chryzostom Ján: Slová pre život. Svedectvá doby (1969 : 1989). Bratislava: LÚČ 2005, s. 83 – 107. Druhé, doplnené vydanie

Hodina Bratislavy¹

Hana Ponická

Na manifestáciu som nemienila ísť, okolo 17. hodiny sa v deň jej konania rozpršalo, náhlila som sa domov z mesta Hviezdoslavovým námestím k stanovištiu autobusov pod mostom, a tak som videla posledné prípravy na manifestáciu, ktorá sa mala začať až o hodinu, o 18. hodine a skončiť o 18.30 h. Pred kostolíkom Notre Dame i pred Národným divadlom boli už zástupy, zrejme jadro manifestačného zhromaždenia, lebo údajne od kostolíka sa mal pohnúť sprievod občanov katolíckeho vyznania na obchôdzku námestím. O manifestácii sa už viac týždňov hovorilo, vedelo sa i to, že bude tichá, bez prejavov, len so sviečkami a nejakým spevom.

Na manifestáciu sa očividne pripravovali aj strážcovia verejného poriadku, zaplnili už o 17. hodine chodníky i námestia. A nielen oni. Koldokola parku uprostred námestia neustále krúžili v hustom zoradení ťažké nákladné vozidlá Dopravného podniku mesta, Technických služieb, veľké i menšie vozidlá Verejnej bezpečnosti zaplňali vozovku na všetky štyri strany obdĺžnikového námestia tak, že pomedzi ne tu i tam ledva niekto prebehol. Bol to bizarný obraz: ešte sa nezotmelo, ale všetko bolo rozsvietené, svetlá na vysokých pouličných kandelábroch i svetlá vozidiel. A vody bolo dosť z husto sa lejúceho dažďa, ale vodu chrlili na dlažbu aj striekacie súpravy vozidiel.

Na stanovišti pod Mostom SNP bolo už tiež zhromaždenie – ale z ľudí, čo márne čakali na autobusy. Čakala som s nimi takmer pol hodiny, všetci šomrali: „Čo za prevrat, prečo toľko policajtov, vozidiel, striekačiek na nejaký náboženský sprievod veriacich?!“ Vraj aj mnohé vlaky do Bratislavy už dnes neprišli. A stredoškólakom v školách povedali, kto pôjde na manifestáciu, bude vylúčený zo školy. A vysokoškólakov už vo štvrtok poslali na víkend domov – kto sa tu čoho bojí? Autobus nechodil ani z Petržalky, ani do Petržalky – teraz vraj už nevidia ani Angeliku, ktorú začnú vysielat' v televízii tiež o 18. hodine. Bolo jasné, že kým sa manifestačné zhromaždenie neskončí, ani autobus nepríde; rozhodla som sa, ako aj väčšina čakajúcich, vrátiť sa, odkiaľ som prišla: na námestie.

Policajti a ich druhovia v civile sa už zase hustejšie rojili po chodníkoch okolo námestia, už ich ovládli celkom, začali ľudí upozorňovať, usmerňovať, aj mne jeden sekol, čo nejdem domov, ledva som sa zdržala, aby som mu neodsekla: A ako, keď pre vašu parádu autobusy nechodia? Mohutné, pri pomalej jazde žmurkavo blikajúce vozidlá jazdili ešte tesnejšie jedno pri druhom, už by veru sotvakto vozovku prešiel, veru, už ani sprievod nebude mať kade ísť, usúdila som. Chytil ma príslušník Verejnej bezpečnosti za rameno, keď som chcela zabočiť do priechodnej uličky a tam vojsť do domu k rodine, že budem odtiaľ z balkóna všetko lepšie vidieť. Do domu nepustili ani stáleho obyvateľa domu, lebo nemal legitimáciu, musel preto

---

¹ Svedectvo H. Ponickéj o Sviečkovej manifestácii z 25. marca 1988.

prostovlasý a bez kabáta hľadať nejakú záchytku inde pod strechou. Nepustili ma však už ani nazad na námestie, ale tlačili priechodnou uličkou ďalej, tam už stál kordón ďalších príslušníkov Verejnej bezpečnosti pri jednom väčšom a druhom menšom VB vozidle, nepúšťali už nikoho ani z vnútorných staromestských uličiek priechodkou na námestie, a mňa tiež poľahky posotili von z okruhu možného priechodu. Ešte som prešla celou Leningradskou, ale všetky priechody boli zatarasené ako prvšie, ba ešte i brány priechodných dvorov uzamknuté na kľúče. Z námestia vymkli nielen mňa a mne podobných osamelých alebo skupinových obzeračov, ale aj hlúčky manifestantov, mladých i starších katolíkov, poznateľných najmä podľa toho, že sa veľmi disciplinovane a ticho v skupinách držali pri sebe.

Napokon som si zastala do hlúčiku chodcov pred predajňou Luxus, na priestranstve križovatky Leningradskej a ďalších uličiek. Pred nami na pár metrov stála skupina uniformovaných príslušníkov Verejnej bezpečnosti so svojimi dvoma vozidlami, zatarasovali priechod a križovatky na námestie, pri nich vpravo pred bulharskou predajňou dve skupiny chlapcov a dievčat pod dáždnikmi, vľavo zhuk nepokojných a vykrikujúcich mladších ľudí, na ktorých zhora z oblokov – nevedela som, prečo – kričali ľudia „fuj, fuj, fuj!“, kým chasa dolu neutíchla. Možno to boli nahuckávači a národ v oblokoch to pochopil. Ešte raz bolo počuť pokrik z tamtej strany „Nech žije Slovan“, potom už celkom nič.

O 18. hodine si obe skupiny chlapcov a dievčat pred nami zapálili v rukách sviečky a niečo si šeptali a či sa pošepky rozprávali, nevedela samo Od blízkeho námestia, a to práve z miest, kde som ešte pred hodinou videla zhromažďovať sa zástup, zaplňajúci priestory pred kostolom i Národným divadlom, zaznel spev a nato húkanie, špl'achot a neviem ešte aké zvuky, ktoré som zrazu prestala vnímať pod náporom nového zvuku: Od Rolandovho námestíčka a nad nami prenikavo zahúkal klaksón, prudko sa prirútil uzučkou uličkou Rybárskej brány bachratý autobus, zabrzdil pred chodníkom, odskočili sme v poslednej chvíli k múrom. Z autobusu sa vyrojili v priehľadných prilbách s priehľadnými veľkými štítmí pred trupom neznáme mladistvé mužské bytosti akoby z nejakej inej planéty, nič nebolo na nich, čím by sa ich pokožky trebárs len vzduchu dotýkali, takí boli uzamknutí v svojich priehľadných skafandroch a ich tváre, meravé pohyby vzbudzovali strach: kto sú, čo majú v úmysle? Obleky polovychádzkové, polopracovné, dvojdielne, kabátik na gombíky ku krku; vojaci to nie sú, veď hádam ani 18 rokov nemajú, do radov ľudových milícií sotva budú patriť – tak kto sú? Ľudia si šepkali, nejaká špeciálna, špeciálne vychovaná jednotka, aj naznačovali skade.

Zoradení do dvojstupu odpochoďovali takým ráznym dunivým krokom najprv na Leningradskú doľava, potom druhou uličkou doprava. A tak pochodovali, pochodovali – vždy sme si vydýchli, keď sa vzdialili, vždy sme mali tento des, keď sa približovali.

Pomaly bude 18.30 h, pozerala som na hodinky, všetko sa skončí, sviece zhasnú, všetko sa rozíde. Mladí so sviečkami pod dáždnikmi naďalej pokojní, tichí, vcelku všetko okolo nás

určite nepomerne pokojnejšie a tichšie než tam na námestí, kde je nie pätnásť, ale tisíc, možno i dvetisíc manifestantov, a nespočítateľná sila strážcov a pozorovateľov.

Hodinky ukazovali 18.25 h, vtedy sa však skupina mladistvých prišielcov v helmách vrhla na tých ani nie dvadsať pokojných, tichých mladých katolíkov pred nami a zovrúc ich polkruhom svojich dorážajúcich tiel a štítov, tlačila ich, tlačila, zarážala sa do živých vrstovníkov tvrdými štítmí, odhora opelendrekovanými pažami; kričala ulica: bijú, mlátia ich, pomoc, fuj, fuj, kričala som i ja, kričal celý chodník a všetky obloky nad nami, zdalo sa mi, že tých stlačených, z ktorých sme už ani sviečky, ani dáždniky, ani hlavy, ani nič nevideli, sprešovaných kamsi vyhodia. Nemohla som už vidieť, ako si ich popodávali policajti do vozidla, už som mala inú starosť: niektorí z ohelmovaných obrátili sa už so štítmí proti kričiacej ulici, proti nám, ani neviem, ako som odskákala k najbližšej bráne, len keď som už čupela s ďalšími pod točítými schodmi vysokého domu, ktorého 50-ročný obyvateľ vykladal, aký to bol kedysi dom, poriadok všade, i pod schodmi – dnes? Bordel všade! Nik za nič nezodpovedá, všetko pustne.

Na námestie nás ešte stále stráže nepúšťali, aj cesta pod most k stanovištiu autobusov ostávala zatarasená ich konvojmi, bolí sme usmernení k stanovištiu pred starý rozhlas, veľkou okľukou mestom. Michalská brána bola jedna veľká promenáda, ľudia s ľuďmi, ešte som na nej jakživ nepočula také uvoľnené poznámky, každý povedal, čo mu na jazyk prišlo, a hovorili najmä tí, čo došli od druhých strán, vraj i tam okolo Manderláku, aj Prioru bola trma-vrma, boli aj tam zhľuky, čo nedošli na Hviezdoslavovo námestie, a vozidlá Žiguli VB brutálne vrážali cez okraje chodníkov na priestory pod arkádami Manderláku, aj na priestranstvá medzi pavilónmi Prioru. Nejaký ten žigulák VB vraj i na priestranstvo taxíkov pred hotel Kyjev vrazil, keď tam uvidel zhľuk – a zo zhľuku podozrivých sa vykľuli vystrašení turisti Juhoslovania. Správ bolo viac než za rok vo *Večerníku*, ulica sa bavila, lebo po všetkom rozhorčení zato i dačo osviežujúceho na ňu z celého divadla padlo.

O nejakú hodinku, už v teple a suchu a hlavne v pokoji, zapla som si televízor – a tu čo nám československá televízia nepriniesla v správach zo sveta? Manifestáciu z Paríža! Dlhý, neprehľadne dlhý sprievod manifestujúcich Parížanov s transparentmi, pokojný, i sem tam hlasnejší, ale hlavne ničím nerušený. A k obrázku komentár, že by lepší ani komentátor z čias studenej vojny nevymyslel. Netajím, rozbúrilo ma to nesmierne, a tak sa pýtam: to nás už za takých blbcov považujú, až tak nami opovrhujú, pehe si bol, pehe si a pehe budeš, len my sme, čo sme a všetko môžeme, ale ty kuš, dívaj sa i na obrázok, ktorý ti ukazujeme, a myslí si, čo chceš, kašleme na to, čo myslíš, čo cítiš, natoľko sú bezuzdní vo svojej svojvoľnej panovitosti, že nám práve dnes a akoby naschvál práve po takých brutálnych atakoch na bezbranných, pokojných veriacich oŕčajú práve takéto otrasné dôkazy o tom, ako v iných neďalekých európskych krajinách občania pokojne manifestujú a nik ich zato nezráža a nezaráža sa do nich štítmí ani vozidlami, ani chrličmi vody a nerozváža ich nocou na výsluchy?

A nám ešte srdce zdivene bije od strachu od chvíle, keď sme na násilníkov, vycvičených špeciálnych teroristov i my zakričali spolu s celou ulicou: „Fuj, fuj, fuj!“

In: KOREC Chryzostom Ján a spolupracovníci: Bratislavský veľký piatok. Zbierka autentických dokumentov o zhromaždení veriacich 25. marca 1988. Bratislava: LÚČ 2008, s. 264 – 272. Tretie vydanie

Memorandum Maďarov v Československu 1988

70. výročie založenia Československej republiky a 20. výročie prijatia ústavného zákona o národnostiach je príležitosťou, aby sme oboznámili vedenie štátu a širokú verejnosť s problémami maďarskej menšiny v Československu a naše predstavy o vlastnej budúcnosti

Na území Československej republiky, vzniknutej na základe parížskych mierových dohôd uzavierajúcich prvú svetovú vojnu, do menšinového postavenia sa dostalo milión Maďarov, ktorí sa tým odtrhli od jednotného maďarského etnika a maďarskej kultúry. v demokratickej mocenskej štruktúre nového štátu, ktorá v porovnaní s dobovou situáciou v ostatných európskych štátoch bola nepochybne vyspelá, maďarskej menšine sa nedostalo miesta. Je pravdou, že mala vlastné politické organizácie a záujmové združenia, mala možnosť na autonómny spoločenský život, jazykový zákon umožňoval používanie jej jazyka v širokom meradle, navyše nezávislé cirkvi a ochrana súkromného majetku rozširoval možnosti autonómneho spoločenského života. Štátna politika však nespĺnila sľuby, dané menšinám. Politické zmeny v regióne, agresívna politika Nemecka nakoniec viedla k rozpadu republiky.

Vedúci činitelia obnovenej Československej republiky po druhej svetovej vojne vychádzajúc z týchto skúseností videli záruku bezpečnosti republiky vo vytvorení čistého národného štátu. Podľa princípu kolektívnej viny, v príkrom rozpore s demokratickými tradíciami republiky nesmierne hrubým spôsobom sa snažili zbaviť sa asi štyroch miliónov občanov, patriacich k menšinám. Bez ohľadu na to, či išlo o nevinných či o kolaborantoch, presídlením a deportáciami takmer tretinu Maďarov prinútili opustiť ich bydlisko.

Po rokoch bezprávia v živote maďarskej menšiny nastalo výrazné zlepšenie. Nová národnostná politika však nenadviazala na demokratické politické princípy z rokov 1918–1938. Jej cieľom bolo znovazapojenie maďarského obyvateľstva do hospodárskeho života krajiny. V tomto období chýbal principiálny prístup k otázke národnostných menšín. K zodpovednému posúdeniu tejto otázky došlo až v r. 1968. No po prípravnej fáze, keď sa hovorilo aj o sebaurčovanom práve, z prijatého ústavného zákona boli vynechané dôležité články o kolektívnych právach, a ani za uplynulých 20 rokov neboli vypracované vykonávacie zákony k ústavnému zákonu.

[...]

Hodnotiac uplynulých 20 rokov možno konštatovať, že štátna politika Československa, až na názory niektorých činiteľov, považovala maďarskú menšinu za „prechodný jav“. Neposkytla tejto menšine historickú perspektívu, naopak, vysídlením, asimiláciou, podkopávaním identity neustále robila pokusy na jej likvidovanie. Jej existenciu a kultúru nikdy nepovažovala za takú súčasť republiky, ktorá svojimi zvláštnymi hodnotami môže obohačovať našu spoločnú krajinu. Neusilovala sa o vytvorenie vážneho, partnerského vzťahu, ale stávala na nedôvere, na minimálnych ústupkoch, resp. na improvizovaných riešeniach.

1. V uplynulých 20 rokoch sa štruktúra oficiálnych ustanovizní maďarskej menšine minimalizovala:

- pri rekonštrukcii vlády v r. 1971 sa zrušil post ministra bez kresla, ktorý mal v kompetencii menšinové otázky,
- zrušil sa výbor SNR pre národnosti
- 19. mája 1988 bola zrušená rada vlády pre národnosti, jej činnosť sa obnovila až po protestoch maďarskej menšiny
- tým istým uznesením vlády sa zrušil aj národnostný sekretariát úradu vlády; bez ktorého rada vlády je neschopná činnosti, sekretariát dodnes nebol obnovený
- v uplynulých 20 rokoch po čas volieb do národných výborov a parlamentov maďarská menšina nemala možnosť ovplyvniť ani len výber kandidátov
- skromné zásady ústavného zákona z októbra 1968 neboli uvedené v život cez vykonávacie zákony.

2. Obmedzenia spoločenského organizovania sa maďarskej menšiny sú obdobné ako v prípade väčšinových národov, ale:

- maďarská menšina má iba jednu spoločenskú organizáciu, Csemadok, ktorý bol v rokoch 1971 až 1987 vylúčený z Národného frontu, ktorý predstavoval jedinú legálnu možnosť politického života
- pre maďarskú menšinu je životne dôležité udržiavanie individuálnych i spoločenských stykov s materskou krajinou, čo však administratívne opatrenia silno obmedzujú
- každý náznak spoločenského organizovania sa maďarskej menšiny vyvoláva podozrenia a odpor oficiálnych miest.
- [..]

5. V oblasti používania materinského jazyka je najviac zarážajúce, že

- nie, alebo iba obmedzene možno používať v maďarčine historické, geografické a miestne názvy,
- nie, alebo iba obmedzene možno používať historické mená a priezviská v pôvodnej podobe.
- [...]

Poučení z tragických udalostí histórie, nezabúdajúc na fakt, že v Československu nie je predstaviteľný harmonický a demokratický vývoj bez riešenia národnostných a národných problémov, práve naopak, bez principiálneho a praktického objasnenia tejto otázky hrozí ďalšie prežívanie autokratických mocenských a vládnych metód, obávajúc sa, že neriešené otázky, nahromadené za uplynulých 70 či 20 rokov v budúcnosti sa môžu stať zdrojom nebezpečných konfliktov, vedomí si svojej zodpovednosti, využívajúc svoje ústavné práva

Žiadame

1. Prehodnotenie menšinovej politiky uplynulých 70, ale najmä posledných 20 rokov.
2. Prehodnotenie vzájomného vzťahu väčšinových národov a maďarskej menšiny v demokratickom duchu.
3. Znovusformulovanie ústavných práv maďarskej menšiny a ostatných menšín na základe princípov demokracie, pluralizmu, samosprávnosti a spoločenskej autonómie.
4. Znovasformulovanie základných princípov politiky voči národnostným menšinám:
  - rozlíšiť občianske práva a kolektívne menšinové práva,
  - vytvorenie pravidiel používania jazykov cestou jazykového zákona.
5. Národné menšiny majú sami rozhodovať o vlastných veciach, ako napr. školstvo, kultúra, vedecký život, nadácie, združenia a pod. prostredníctvom na tento účel vytvoreného zastupiteľského systému.
6. Všeobecný zákaz odnárodňovania nie je dostačujúci, treba zákonom zakázať organizovanú asimiláciu.

II.

1. Žiadame zákon o referende.
2. Žiadame nový, demokratický zákon o združovaní.
3. Nech sa stane v celorepublikovom meradle praxou administratívna autonómia, obce a väčšie správne celky nech sami rozhodujú o vlastných veciach. Národné menšiny nech majú možnosť stavať vlastných nezávislých kandidátov v miestnych a parlamentných voľbách.
4. Zákonom treba zabezpečiť to, aby zástupcovia menšín v zastupiteľských zboroch nemohli byť prehlasovaní v záležitostiach, týkajúcich sa menšín (zákaz majorizácie).
5. Pri určení hraníc správnych celkov treba brať v úvahu etnické zloženie obyvateľstva.

III.

1. Do pripravovanej novej ústavy treba zahrnúť medzinárodné dohovory, najmä Dohovor o politických a občianskych právach a Dohovor o zákaze všetkých foriem diskriminácie.
2. V novej federálnej ústave treba venovať samostatnú kapitolu menšinovým právam, a jej ustanovenia majú konkrétne určovať autonómne práva menšín a deklarovať ich rovnoprávnosť.
3. Nová ústava má uznať právo menšín na národnú integritu, na udržiavanie kontaktov s ich národnou kultúrou.
4. Do prípravy novej ústavy nech sú zapojení predstavitelia národných menšín.
5. Nakoľko národné menšiny nemajú zákonných, volených, nezávislých zástupcov, nech sú ich predstavitelia, zúčastňujúci sa na prípravách ústavy, vybraní v spoločenskej diskusii.

Tu vymenované problémy zďaleka nereagujú na všetky eventuality života. Tieto požiadavky sú rámcové, žiadajú verejnú, otvorenú spoločenskú diskusiu.

Otázku menšín nie je možné oddeliť od celospoločenských procesov. Sme preto presvedčení, že eliminácia monolitnej moci a vybudovanie demokracie zlepší aj postavenie menšín. Súčasnú československú spoločnosť charakterizuje koncentrácia moci a absencia spoločenskej kontroly. Jedine zdola sa budujúca spoločnosť, zastupiteľský systém založený na demokratických voľbách, zásadné prebudovanie spoločenského a politického inštitucionálneho systému môže zabezpečiť realizáciu práv a slobôd spoločnosti a jednotlivcov.

Sme presvedčení, že pokročilý proces európskeho hospodárskeho, kultúrneho, duchovného zjednotenia nemôže obísť ani strednú Európu. Snaha o uzavretie sa do národného rámca bude mať za dôsledok zaostávanie, spoločenskú a hospodársku krízu. Politika národnej uzavretosti je nielen kontraproduktívny z hľadiska národných záujmov, nielen ťahá do krízy daný národ i národné menšiny, ale zabraňuje i napredovaniu celého regiónu.

Sme presvedčení, že predostretie našich problémov, jasné a úprimné naformulovanie našich záujmov a cieľov môže byť začiatkom k vytvoreniu korektného partnerského vzťahu, môže byť príspevkom k demokratickej premene našej krajiny a tým aj k európskej spolupráci.

Bratislava, 20. októbra 1988

(odoslané federálnej vláde a Federálnemu zhromaždeniu)

Prameň: Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978 - 1988. Pod dvojitým útlakom. Dokumenty o postavení a o ochrane práv Maďarov v Československu 1978 – 1988. [Ed.]: Duray, M.. Hungarian Human Rights Foundation. Püski. New York: 1989.)

Prevzaté z publikácie November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985 – 1990). Nadácia Milana Šimečku – Historický ústav SAV: Bratislava 1999. Editor: Jozef Žatkuliak; koeditori: Viera Hlavová, Alžbeta Sedliaková, Michal Štefanský, s. 254 - 256

Vyhlasenie českých a slovenských katolíkov k 70. výročiu vzniku Československej republiky

V roku 70. výročia vzniku samostatného štátu Čechov a Slovákov sa obzeráme späť do minulosti a uvažujeme o prítomnosti a budúcnosti. Sme vďační Bohu za to, že sme roku 1918 mohli spoločne vstúpiť do rodiny suverénnych štátov. Našu vďačnú spomienku si zaslúžia tiež všetci, ktorí sa o to pričínili, najmä T. G. Masaryk a M. R. Štefánik.

Od úsvitu dejín naše národy idú spolu. Cirkev bola pri zrode našej kultúry v našom prvom spoločnom štáte Veľkej Moravy a sprevádza nás už vyše jedenásť storočí v dobrých i zlých dobách. Kresťanská viera u nás bola a je oporou a inšpiráciou miliónom obyvateľov. Po krátkom súžití vo Veľkomoravskej ríši, kde začala rásť naša viera a kultúra – vďaka sv. Cyrilovi a Metodovi – boli sme na tisíc rokov odlúčení zásahom cudzej moci. Vedomie rodovej a duchovnej blízkosti však nezaniklo. Českých a slovenských katolíkov spájala od počiatku úprimná mariánska úcta, idea a úcta cyrilo-metodejská; na Slovensku sa rozšírila úcta k českým svätcom, sv. Vojtechovi a neskoršie sv. Jánovi Nepomuckému. Nositeľmi národného obrodnenia u obidvoch národov boli na popredných miestach katolícki duchovní.

V dobe boja slovenského národa o existenciu proti násilnej maďarizácii sa Česi postavili na obranu práv Slovákov a preukazovali im sympatie a pomoc. Dokument o vstupe Slovenska do novej republiky, Martinskú deklaráciu, podpísali 30. októbra 1918 niekoľko katolíckych kňazov na čele s Andrejom Hlinkom, ktorý bol až do svojej smrti zástancom celistvosti Československej republiky.

Slovenskí katolíci sú vďační bratom Čechom za všestrannú pomoc, ktorú preukázali ich národu zvlášť v prvých rokoch spoločného štátu. Na českej strane je treba s poľutovaním uznať, že priaznivé predpoklady spoločného života boli ťažko narušené necitlivosťou vtedajšej českej politiky voči národnému a náboženskému cíteniu slovenského ľudu. Protikatolíckym útokom boli však rovnako vystavení aj českí katolíci v prvých rokoch republiky. Pri tom všetkom katolíci sa ukázali byť štátotvornou, t.j. stabilizačnou a zjednocovacou silou v spoločnosti a v štáte. Nádejným výrazom tejto skutočnosti sa stal mohutný katolícky zjazd v Prahe, ktorý v roku 1935 tvárou v tvár rastúcej hrozbe nacizmu zhromaždil katolíkov všetkých šiestich národností svorne okolo oltára na Strahovskom štadióne.

V predvečer druhej svetovej vojny brutálne vonkajšie tlaky spôsobili rozpad republiky. Slovenskí signatári uznávali a chápu, že postup vtedajšej slovenskej reprezentácie

vyvolal na českej strane sklamanie a horkosť. V úcte pred pravdou prenechávajú túto otázku historikom na slobodné dôkladné preskúmanie.

Za totalitných režimov v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch katolíci spolu s inými občanmi priniesli veľké obete. Toto utrpenie významne prispelo jednak ku vzrastu mravnej autority cirkvi u nás, jednak ku zblíženiu katolíkov s ľuďmi iného presvedčenia, ktorým nemenej záleží na rozkvetení obidvoch národov a demokratickom charaktere spoločného štátu.

Je to dedičstvo, ktoré nás zaväzuje i do budúcnosti. Hlásime sa k demokratickým hodnotám, na ktorých bola vybudovaná prvá republika i keď si túto republiku neidealizujeme. Z toho hľadiska oceňujeme i osobnosť T.G. Masaryka, jeho demokratizmus a humanizmus, plynúci z jeho opravdivej náboženskosti, ako to vyjadril výrokom: „Ježiš – nie Cézar!“, ktorý je nám blízky. V súlade s katolíckym sociálnym učením, ako ho vyjadruje zvlášť nám veľmi drahý pápež Ján Pavol II, sa jednoznačne hlásime k princípu demokratickej plurality v politickom, kultúrnom a spoločenskom živote. K základným princípom katolíckeho sociálneho učenia patrí dôraz na jedinečnú hodnotu a dôstojnosť ľudskej osoby a z toho plynúca obhajoba ľudských práv. Sme hlboko presvedčení, že hodnota človeka nie je daná spoločenskou prospešnosťou alebo v pracovných výkonoch, v jeho sociálnej, triednej alebo rasovej príslušnosti, lež v tom, že je stvorený a vykúpený Bohom. Zdrojom dôstojnosti a práv človeka je Boh, a nie napr. spoločnosť alebo štát. Štát je povinný ľudské práva rešpektovať.

Medzi všetkými ľudskými právami je nám zvlášť drahá sloboda svedomia. V zhode s koncilovým vyhlásením o náboženskej slobode a s mnohými prejavmi súčasného pápeža, nepožadujeme slobodu vyznania a presvedčenia iba pre seba, ale pre každého. Kresťanstvo nás zaväzuje k úcte a spolupráci medzi ľuďmi rôznych národov, kultúr, rás a presvedčenia. Viera nás vedie i k láske k vlasti, prehĺbuje a kultivuje v nás vlastenecké cítenie. Vkladá ho do univerzálneho kontextu a chráni pred pokušením šovinizmu. Príslušnosť ku katolíckej cirkvi umocňuje najmä naše vedomie príslušnosti k Európe a jej kultúre, ktorá je bez katolíctva nemysliteľná. Úprimným ekumenickým dialógom chceme prispieť k prekonaniu historicky vzniknutejších bariér medzi cirkvami u našich národov. Sme presvedčení, že podstatným rysom opravdivého katolíckeho univerzalizmu je schopnosť, stavať sa pozitívne ku všetkým skutočným hodnotám, ktoré sa vytvorili na inej konfesijnej pôde.

Požiadavkou našej viery i nášho vlastenectva je zodpovednosť nás veriacich za naše národy, spoločnosť a štát a služba cirkvi všetkým ľuďom. S bolesťou konštatujeme, že náš štát a celá spoločnosť sa nachádzajú v kríze v mravnej a duchovnej oblasti, nehovoriac o ďalších. Chceme podľa svojich najlepších síl prispieť k uzdraveniu a náprave celého

spoločenského života. V zápase o plnú náboženskú slobodu nepožadujeme pre katolícku cirkev nijaké privilegované postavenie. Chceme, aby i ona mohla v tejto spoločnosti žiť plným životom a mohla rozvinúť svoju službu všetkým i neveriacim.

Tento rok zrejme vojde do dejín katolíckej cirkvi u nás ako rok nových počiatkov. Bol to v českých krajinách prvý rok „Desaťročia“ duchovnej obnovy; na Slovensku rok obnovy v rámci Mariánskeho roku. My, českí a slovenskí katolíci, sme sa zjednotili pod duchovnou a mravnou autoritou kardinála Františka Tomáška a vyše polmiliómom podpisov na jeho výzvu sme podporili požiadavku spravodlivosti voči veriacim občanom. Sme presvedčení, že rešpektovanie práv veriacich a slobodný život cirkvi nám umožní plnšie rozvinúť službu spoločnému dobru, aby sme v duchu našej viery mohli ponúknuť celému nášmu občianskemu spoločenstvu to, čo teraz zvrchovane potrebuje – nádej.

Spoločne sa obraciame k Bohu, otcovi všetkých ľudí. Oslobod' nás pravdou a obnov tvár zeme!

V deň sviatku československej samostatnosti, roku 1988 po Kristovi.

Zo Slovenska:	Z Čiech:	Z Moravy:
Július Brócka	Václav Benda	Josef Adámek
Ján Čarnogurský	Pavel Bratinka	František Adamík
Rudolf Fiby	Zdeněk Cikler	Iva a Zdeněk Kotrlí
Ivana Gregorová	Dominik Duka	František Lizna
Vladimír Jukl	Michaela Freyová	Radomír Malý
Štefan Kopecký	Václav Frey	Augustín Navrátil
Jana Mičianová	Michal Holeček	Mečislav Razik
František Mikloško	Marie Kaplanová	Zdeněk Rotrekl
Peter Murdza	Jiří Kaplan	František Záleský
František Novajovský	Daniel Kroupa	
Ida Polanská	Oto Mádr	
	Václav Malý	
	Radim Palouš	
	Josef Plocek	
	Václav Vaško	
	Josef Zvěřina	

In: Naše snahy, 25, č.1, január - február 1989, s. 6 - 7.

Glosa o Štefánikovi

Za šesť mesiacov, 4. mája 1989, bude 70. výročie tragického skonu generála Milana Rastislava Štefánika. Bude to príležitosť na zhodnotenie života a diela tohto veľkého syna slovenského národa.

Už v súvislosti so 70. výročím vzniku Československa odzneli slová, ktoré dlho, takmer dve desaťročia, nebolo počuť. Napríklad na Bradle 28. októbra 1988 sa o Štefánikovi oficiálne uviedlo: „*Vo vedomí najširších ľudových vrstiev stal sa predstaviteľom boja za utvorenie Československej republiky.*“ (Pravda z 31. 10. 1988) Je to sympatické tvrdenie, ale nastoľujem otázku: Čo sa v súčasnosti vie o Štefánikovi v tých najširších ľudových vrstvách?

Pred dvoma desaťročiami, v rokoch 1968 – 1969, bolo prerušené mlčanie o Štefánikovi. Vtedy na Bradlo putovali desaťtisíce občanov. K Štefánikovej mohyle na Bradle bola opravená cesta. Samotná mohyla bola očistená. V Košariskách, v rodnom dome Štefánika (bývalá evanjelická fara), bolo inštalované múzeum.

V Bratislave bola novopomenovaná ulica M. R. Štefánika. Zároveň na budove Slovenskej akadémie vied bola inštalovaná busta. V Trnave bol reinštalovaný Štefánikov pomník, dielo sochára Jána Koniarka. Denná a periodická tlač popularizovala Štefánika. Pripravovali sa biografie Štefánika. Svetlo sveta uzrela iba kniha Jána Juríčka „*M. R. Štefánik*“ (Bratislava 1969). Nerobím však bilanciu tohto obdobia. Len poukazujem na niektoré fakty, ktoré otvárali priestor k tomu, aby sa Štefánikovi vrátilo patričné miesto v našich dejinách.

Avšak čoskoro mráz normalizácie zaúčinkoval. V Košariskách zo Štefánikovho rodného domu odviezli vnútorné zariadenie múzea. Dom zostal prázdny niekoľko rokov. V súčasnosti je sídlom MNV v Košariskách. V Bratislave opäť bola premenovaná ulica, lebo nesmela mať názov po Štefánikovi. Stala sa ulicou Obrancov mieru. Aj bustu na budove SAV odstránili. V Trnave opäť (druhýkrát) strhli Štefánikov pomník. Niet divu, že spisovateľ Ladislav Ballek v tejto súvislosti nastolil otázky: „*Kde by sme vzali pocit národného či štátneho sebavedomia, keď sme len v jednom meste obraz generála Štefánika trikrát zavesili a trikrát zase zvesili? Keď sme premenovali jeho ulicu?*“ (Literárny týždenník zo 7. 10. 1988).

Iba slovenský historik Ján Mlynárik, od r. 1982 žijúci v BRD, uverejňoval parciálne štúdie o Štefánikovi, lebo na domácej pôde normalizátori mu znemožnili publikovať monografiu o Štefánikovi.

Štefánikova mohyla na Bradle pomaly chátrala. Nikto sa o ňu nestaral. Pritom mohyla na Bradle predstavuje jeden zo skutočných vrcholov monumentálnej pamätníkovej tvorby medzivojnového obdobia v stredoeurópskom priestore. Optimálny výber lokality na severnom výbežku Malých Karpát nad rodiskom Štefánika zaručil dominantnosť pamätníka celému

okoliu. Mohyla je dielo národného umelca Dušana Jurkoviča. Mohylu vybudovali v rokoch 1927-1928.

Každý rok putujem na Bradlo. Často som tam bol svedkom ako mladí rodičia svojim deťom nevedeli povedať ani niekoľko základných údajov o Štefánikovi a jeho mohyle. Na Bradlo som chodil aj v rokoch normalizácie, keď návštevníci prichádzali len zriedka, hoci prístup bol voľný. Som rád, že v poslednom čase pribúda návštevníkov Bradla.

Od roku 1983 sa datuje úsilie o obnovu Štefánikovej mohyly, ktorá je Národnou kultúrnou pamiatkou. Zásluhou kompetentných štátnych orgánov akcia obnovy Bradla sľubne prebieha. Tiež sa obnovuje pomník neďaleko Ivanky pri Dunaji, na mieste kde Štefánik havaroval a zahynul.

Pri zmienke o uvedených pamiatkarských akciách nemožno nespomenúť existujúci dlh voči Štefánikovi. *Štefánikovo meno sa dlhý čas zámerne vytláčalo z nášho historického vedomia.* Knihy o Štefánikovi sa vyradzovali z verejných knižníc. Ich nahrádzkou bola dogmatikárska kniha Ludovíta Holotíka „*Štefánikovská legenda a vznik ČSR*“ (Bratislava 1958).

Sochy, busty a obrazy Štefánika sa odstraňovali. V kampani proti T. G. Masarykovi, M. R. Štefánikovi a E. Benešovi padali aj pomníky. Mládež sa v škole nedozvedela, kto bol Štefánik. Podobne sa nedozvedela ani o iných postavách slovenských dejín. V súčasnosti, ako tvrdá obžaloba, znejú slová: „*Tak sa stalo, že nám odrástlo niekoľko generácií bez vzťahu k histórii, bez potreby citového stotožnenia sa s národným dedičstvom, bez úcty k nemu. Je to zlá vizitka našej školy a našej súčasnej historiografie; i tých inštitúcií a orgánov, ktoré tento stav umožnili.*“ (Sloboda z 27. 10. 1988) Lenže osoby, ktoré sú zodpovedné za tento neutešený stav, sa tvária, že sa ich to netýka. Dokonca hudú pesničku o prestavbe, ktorá je len pokračovaním normalizácie.

Pri výklade najnovších slovenských dejín oficiálna historiografia zlyhala. Väčšina historikov sa nechala znormalizovať. Ako im politické orgány vyhrávali, tak oni tancovali. Preto nielen Štefánika, ale aj iné osobnosti hodnotili tendenčne. Tzv. marxisticko-leninský výklad sa neosvedčil.

Nie historik, ale spisovateľ Ľubomír Feldek mal odvahu verejne povedať „*Dvadsať rokov, ktoré uplynuli, ukázali, že demokracia naozaj sama nechodí – a ani neprišla.*“ (Literárny týždenník zo 7. 10. 1988) Hoci za uvedených dvadsať rokov vznikli početné diela z najnovších dejín, ich obsah a vedeckú hodnotu poznačila politická normalizácia. Doporučujem prelistovať obrázkovú časť oficiálnych diel o dejinách Slovenska. V syntéze „*Slovensko – Dejiny*“ (Bratislava 1978 – 2. vydanie) sú fotografie mnohých komunistov, niektorých viackrát (!), ale ani jedna fotografia Štefánika. Podobne aj v *Dejinách Slovenska*, IV. zväzok (Bratislava 1986), ktoré vydala SAV, nie sú fotografie Štefánika a iných. Nepochybne obrázková časť zodpovedá textovej časti. Uvedené publikácie majú konkrétnych autorov a vedeckých redaktorov.

V Encyklopédii Slovenska heslo o Štefánikovi končí vetou: *“Burž. historiografia a publicistika vytvorila okolo postavy Š. nepravdivú legendu vynikajúceho diplomata a jedného z tvorcov čs. štátnosti.”* (ES, zv. V. Bratislava 1981, s. 751) Žiaden objav, ale iba inovácia kritérií a hodnotení z 50. rokov. Nedávno spisovateľ Vincent Šikula na túto tému uviedol: *„Ale čo zostalo z legendy o Štefánikovi? Nielenže sme nedovolili povedať historickú pravdu o generálovi Štefánikovi, ale nedovolili sme ani žiť legende. Dokonca sme naučili deti takým zlým vlastnostiam, ako je nevážiť si vlastnú minulosť.”* (Literárny týždenník zo 7. 10. 1988) Sú to silné slová, ktoré treba podložiť rozborom celej záležitosti okolo Štefánika. Osobne sa prihovám za to, aby sme nebrali spoluzodpovednosť za konanie tých, ktorí citovaný stav spôsobili.

Súčasný stav historiografie v oblasti najnovších dejín je alarmujúci. *Východisko z tohto stavu sa nájde len za predpokladu, že sa nebude uznávať oficiálny monopol, podopieraný mocenskými barlami.* Kde je totiž záruka, že Ústav marxizmu-leninizmu ÚV KSS v Bratislave a iné oficiálne inštitúcie sú garantom pravdivého a vedeckého výkladu? Na druhej strane si uvedomujem, že študijné a publikačné možnosti nezávislých historikov sú obmedzené. Napriek tejto skutočnosti treba vyvinúť úsilie o pozitívne riešenie všetkých pálčivých a otvorených tém z najnovších dejín. Dozrel čas k vypracovaniu novej koncepcie dejín Slovenska v 20. storočí. V nej nepochybne patrí dôstojné miesto Milanovi Rastislavovi Štefánikovi.

Rudolf Chmel v Literárnom týždenníku z 28. októbra 1988 dal svojmu článku duchaplný názov *„Hľadáme pravdu dejín“*. V ňom T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša označil za tých, *„ktorí sa ukázali na úrovni dejín, na ktorých sme však potom nakydali, koľko sa len dalo.“* Také niečo sa u nás už dávno nepublikovalo. Plne súhlasím s Chmelom: *„Ak totiž máme predstavovať, znamená to, že na stavbe je niečo v neporiadku.“*

Rozdielne názory v hodnotení Štefánika boli a budú. Dialóg o Štefánikovi a iných problémoch historiografie začal. Treba v ňom pokračovať a vydržať. Hlavne – nedať sa pritom zaskočiť a umlčať tými, ktorým – použijem opäť slová Rudolfa Chmela, *„vyhovovali časy neprestavby“*.

Bratislava 4. november 1988

Jozef Jablonický

In: JABLONICKÝ Jozef: Samizdat o disente 3. Záznamy a písomnosti. Bratislava: Kalligram 2007, s. 368 – 370. Úvod napísal Ladislav Takáč

Otevřený dopis předsedovi Nejvyššího sovětu SSSR Michailu Gorbačovovi

Vážený pane předsedo!

Tento dopis je výrazem velké mravní tísně. Nikdy bych nevěřil, že budu dohnán k takovému činu v zemi, kde mají dopisy představitelům Sovětského svazu neblahou tradici. Přivedlo mě k tomu alarmující zjištění, že v naší zemi nebezpečně vzrostly perzekuce významných představitelů československé inteligence a velkého počtu mladých lidí, zvláště dělníků. Od ledna tohoto roku proběhla celá řada politických procesů a v nich byli odsouzeni nezávisle myslící občané všech generací, mezi nimi lidé s vysokou mravní autoritou v národě i v mezinárodní veřejnosti, Havel, Jirous, Marvanová, Vondra, Chramostová, Šilhánová, Stárek a jiní a jiní.

Před několika týdny byli obviněni z údajného pobuřování a podvracení JUDr. Ján Čarnogurský, univ. prof. Miroslav Kusý, MUDr. Vladimír Maňák, Hana Ponická a Anton Selecký. První dva obvinění byli uvězněni a hrozí jim trest až do desíti let. Všichni tito lidé jsou mí nejbližší přátelé. Neexistuje druh protestu, který bychom s přáteli z nezávislých hnutí uvnitř této země nevznegli. Vedení naší země je však přešlo mlčením, přestože se k protestům připojily svými podpisy tisíce lidí, spisovatelů, hudebníků, herců, dělníků a občanů všech zaměstnání.

Frustrován arogancí zdejší moci a vlastní bezmocností, obracím se na Vás. V naší zemi se nadále kriminalizuje svobodné myšlení. Kriminalizuje se kritika motivovaná mravní zodpovědností intelektuálů, kterou jste tak vysoko ocenil ve svém projevu v New Yorku. Miroslav Kusý a Ján Čarnogurský jsou ve vězení výhradně za autorství kritických myšlenek a analýz, které pronesli nebo zveřejnili tiskem. Myšlenky, které cituje obvinění jako podvrtné, byly nesčetněkrát potvrzeny historií a logikou vývoje. Podle měřítek uplatněných v tomto případě by se u vás stal Nejvyšší sovět neschopný usnášení, protože většina poslanců by trávila svůj čas ve vězení. Obávám se, že Vy byste byl mezi nimi.

Nežádám Vás, abyste zasahoval do našich vnitřních věcí. Chci Vám jen připomenout, že klopýtání Československa v trendu přestavby a smutné věci, o kterých Vám píše, jsou stále ještě důsledkem hanebného rozhodnutí Vašich předchůdců v roce 1968. Dvacet let se již odvíjejí osudy milionů našich lidí, tragicky změněné v jediné srpnové noci. Konkrétní případ mých přátel také souvisí s tímto tématem: byli obviněni z toho, že „znevažují internacionální pomoc“. Kdyby vedení Vaší země zaujalo jasně odmítavý postoj k vojenské intervenci a k násilnému přerušení naší „revoluční přestavby“, musely by všechny perzekuce ustát, protože by se zřítíla umělá stavba legitimacy, vybudovaná na starém myšlení. Československo nemůže vstoupit do budoucnosti s nevyhlášeným zraněním z roku 1968, nevejde se do evropského domu a bude zde dále ležet jako nehybný balvan všem na překážku.

Prosím, abyste zasáhl do vašich vnitřních věcí a odsouzením intervence zbavil svou vlastní zemi mravní zátěže, staré viny, která zpochybňuje i nadějně činy současné. Rozhodnutí, které srazilo na kolena naše tehdejší víry a naděje, bylo sice dílem dnes již většinou mrtvých lidí, dějinná zodpovědnost však překračuje hranice lidského života. Mlčením o této věci prodlužujete účinky starého bezpráví v národním měřítku a současně prodlužujete vězeňské dni a noci mnoha našich bezúhonných a statečných občanů, mezi nimi i mých přátel. K nápravě této věci není třeba složitých diplomatických jednání, stačí pronést veřejně několik vět.

Děkuji Vám,
s úctou
Milan Šimečka

Bratislava 7. 9. 1989

In: KUSÝ Miroslav : Na vlnách Slobodnej Európy. Bratislava: Smena 1990, s. 199 – 200.